

บทที่ 1

บทนำ

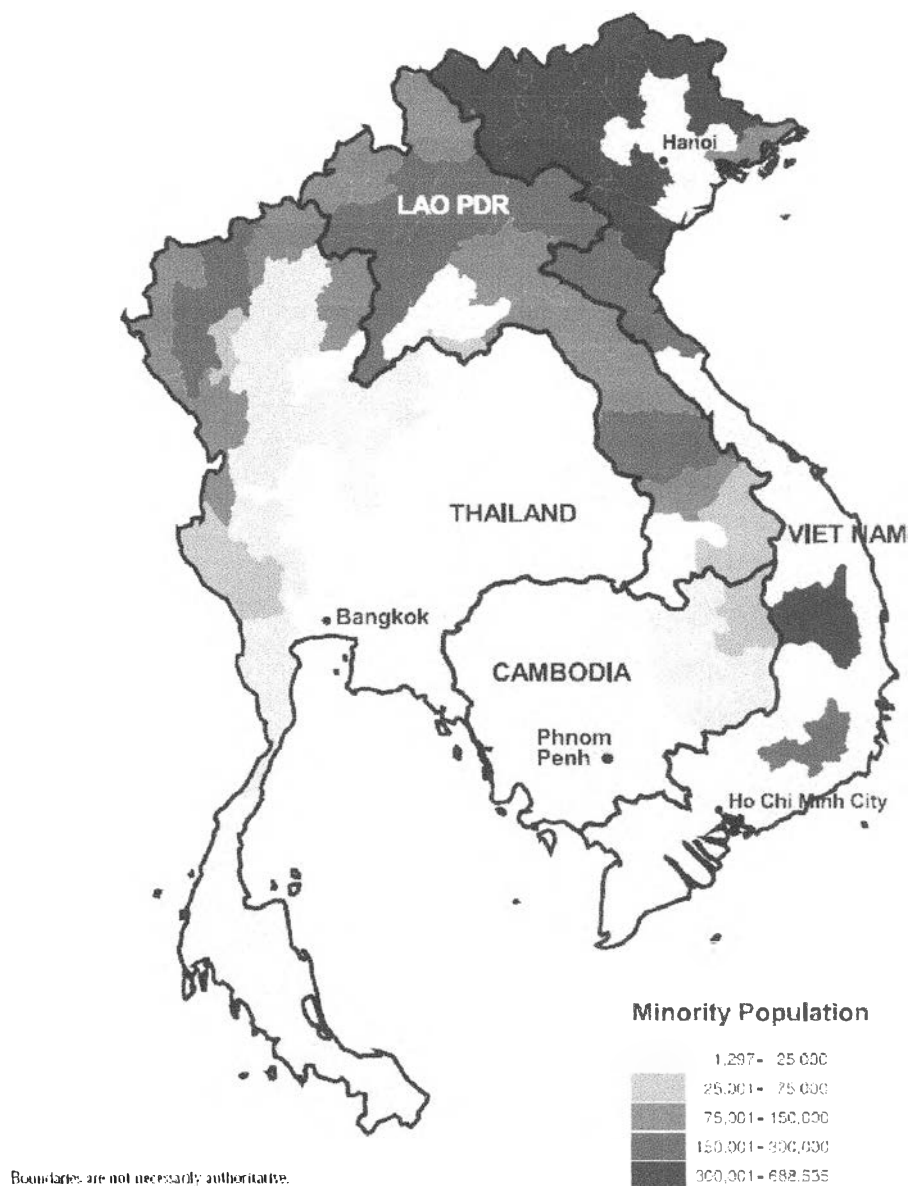
ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงนั้นเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนของชนต่างเผ่าต่างภาษามากที่สุดในโลก (Condominas:1981) ซึ่งที่จริงแล้วกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นประกอบไปด้วยคนเพียง 5 เผ่าหลักเท่านั้นโดยแบ่งตามรากภาษาหลักของแต่ละเผ่าคือ Môn Khmer, Austronesian, Kadaí, Sino-Tibetan และ Miao-Yao คนจาก 5 เผ่านี้ทำการเดินทางอพยพย้ายถิ่นฐานไปมาตามเส้นทางลุ่มแม่น้ำโขงเป็นระยะเวลาอันนับหลายศตวรรษ แต่เมื่อมีการแบ่งเขตแดนประเทศขึ้นมาตามสนธิสัญญาเจนีวา เมื่อปี ค.ศ.1954 ตามแนวคิดการจัดระบบอาณานิคมของฝรั่งเศสที่ทำให้เส้นทางต่างๆ กลายมาเป็นเส้นแบ่งเขตประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วย 6 ประเทศคือ ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาชนลาว ประเทศพม่า ประเทศกัมพูชา ประเทศเวียดนาม และรัฐยูนนาน (สาธารณรัฐประชาชนจีน) บางชนเผ่าจึงถูกจัดให้อยู่กับคนกลุ่มอื่นๆ ตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม

Condominas (1981) ชี้ให้เห็นว่า การสร้างประเทศขึ้นตามลุ่มแม่น้ำโขงนั้นก่อให้เกิดการแบ่งแยกหรือการต่อต้านกันระหว่างกลุ่มคนจากที่สูง (highland) และกลุ่มคนจากที่ลุ่ม (lowland)

การทำการแบ่งเส้นเขตแดนประเทศครั้งนี้ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ เป็นอย่างมาก จากการหาเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่เลื่อนลอย ไม่พึ่งพาระบบเงินตรา และมีระบบการปกครองตนเองในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนเข้าสู่กระบวนการสร้างความเป็นชาติ (nation-building) ที่ต้องเคารพกฎระเบียบของคนส่วนใหญ่ในประเทศ หรือที่เรียกกันว่ากฎหมาย โดยที่ชนกลุ่มน้อยไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์เหล่านั้น อีกทั้งยังต้องเผชิญหน้ากับการหลอมรวมเข้ากับระบบเศรษฐกิจของโลกยุคใหม่ที่มาพร้อมกับสินค้าสมัยใหม่ ที่กระตุ้นความต้องการเพิ่มเงินรายได้ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมาสู่ชุมชน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการสร้างความเป็นชาติ(nation-building) นับเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องดำเนินการ เนื่องจากทุกชาติจำเป็นต้องแสดงถึงความเป็นเอกภาพ เป็นปึกแผ่น และความมั่นคงของประเทศชาติ เพื่อให้สามารถคงอยู่ได้ในโลกของการกำหนดชนชาติชัดเจนในปัจจุบัน

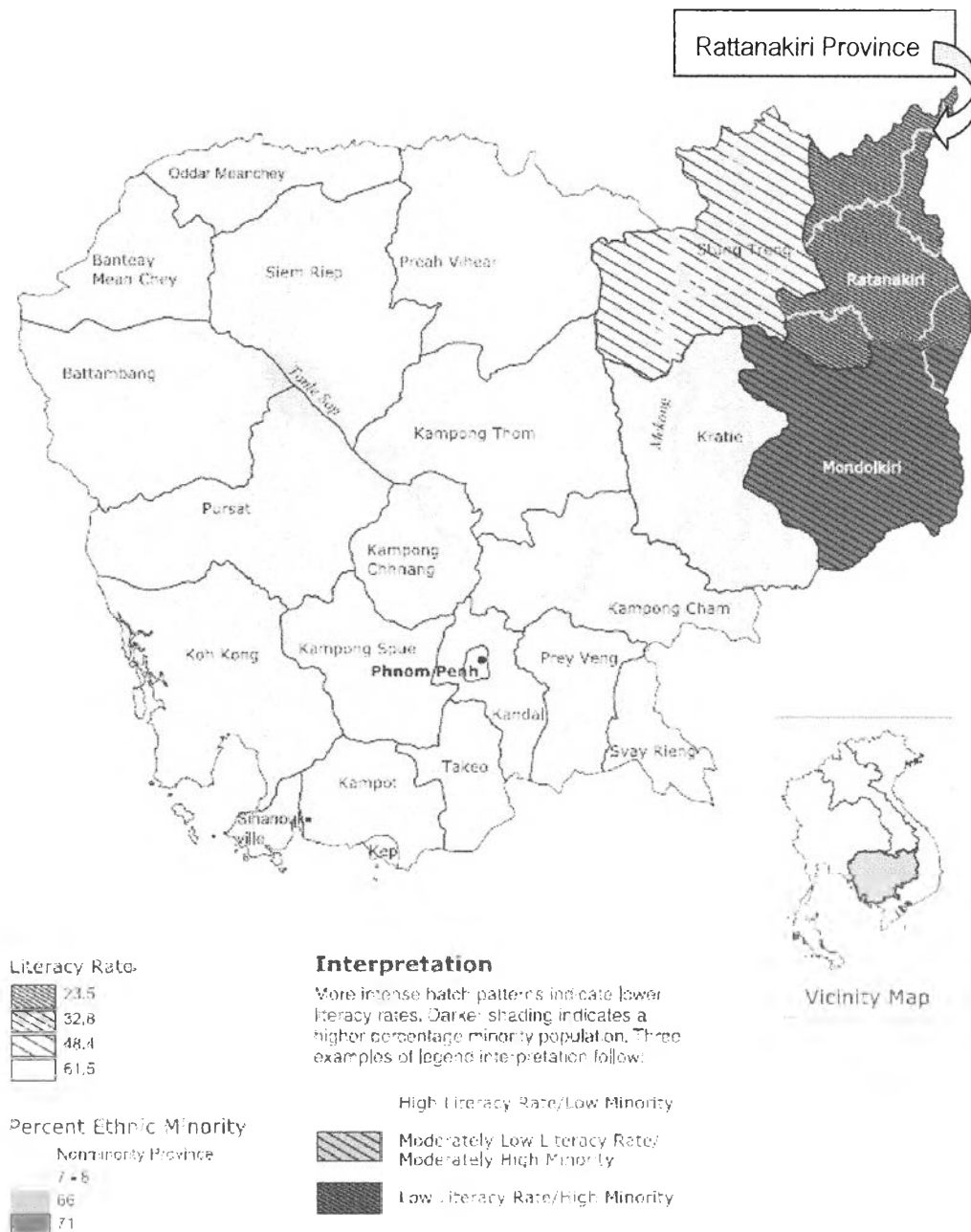
แผนภาพที่ 1 แผนที่แสดงจำนวนประชากรชนกลุ่มน้อยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ต่างถูกมองจากคนทั่วโลกว่าเป็นกลุ่มคนที่ด้อยพัฒนาที่สุด ถูกจัดอยู่ในประเภทกลุ่มคนที่อ่อนแอและเป็นพวกที่ทำให้ประเทศจนลง เนื่องจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น กระบวนการปกครองตนเองเป็นสิ่งที่แบ่งกันชุมชนออกจากระบบสังคมใหญ่ การมีประชากรจำนวนน้อย การที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างมากจากประชากรส่วนใหญ่ในประเทศ การมีถิ่นอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลไม่สามารถเข้าถึงได้ง่าย สภาพนิเวศวิทยาที่มีความเปราะบาง และจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองที่เป็นเพียงเศษส่วนเล็ก ๆ ของพวกสมัยนิยม (Ehrentraut, S: 2004)

ในประเทศกัมพูชา ชนกลุ่มน้อยถูกจัดเป็นกลุ่มคนระดับล่างของการจัดลำดับทางองค์การทางการเมืองและการรวมกลุ่มทางการเมือง ภาพลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย คือกลุ่มคนที่จนที่สุดที่ถูกสังคมทิ้งไว้ข้างหลัง (UNDP 2003)

รัฐบาลกัมพูชาเริ่มการกระจายอำนาจสู่ระบบการปกครองท้องถิ่น โดยมีนโยบายให้องค์การท้องถิ่นทำการสร้างความเป็นชาติ (nation-building) โดยการพยายามทำให้ชนเผ่าต่าง ๆ กลายมาเป็นคน ขแมร์ (Khmer) โดยการพยายามสร้างแนวคิด แนวการศึกษา วัฒนธรรมและการพัฒนาแบบคนทีลุ่ม (lowland) ให้แก่คนทีสูง (highland) ผ่านรูปแบบต่าง ๆ ของการพัฒนาประเทศ

จังหวัดรัตนคีรี ประเทศกัมพูชา เป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาเนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนที่ห่างไกลความเจริญ เป็นแหล่งรวมของชนเผ่าต่าง ๆ และเป็นจังหวัดที่ยากจนที่สุดของประเทศกัมพูชา (Bernard Krisher จาก <http://www.cambodia.net/kiri/about/index.html>, วันที่ 12 พฤษภาคม 2548 และ UNDP; 2003) ที่ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์การพัฒนาต่าง ๆ กำลังมุ่งเข้าไปดำเนินโครงการพัฒนา

แผนภาพที่ 2 แผนที่แสดงประชากรและอัตราการรู้หนังสือของชนกลุ่มน้อยปี 2541

จังหวัดรัตนคีรีนี้มีจำนวนประชากรถึงกว่า 75% เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งถูกเรียกสั้น ๆ ว่า ขแมร์ ลอ (Khmer Loeu / เขมรสูง) ที่มีความแตกต่างกันทั้งภาษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ความเชื่อ และการดำเนินชีวิต ประกอบไปด้วย 8 ชนเผ่า ดังนี้

1.	ตำปวน (Tumpoun)	24.13%
2.	จราย (Charay)	19.47%
3.	กรัง (Kreung)	18.89%
4.	บราว (Brou)	7.54%
5.	กาเว็ด (Kavet)	2.65%
6.	กาจ็อก (Kachok)	2.65%
7.	พนอง (Phnong)	0.24%
8.	ลูน (Lun)	0.20%

##นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนเชื้อชาติลาวและเวียดนามที่เกิดอยู่ในประเทศกัมพูชาปะปนอยู่ทั่วไป##

องค์การพัฒนาเอกชนเป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญของรัฐในการนำการพัฒนาให้เข้าถึงพื้นที่ห่างไกลมากขึ้นเรื่อย ๆ หลายต่อหลายองค์การพัฒนาเอกชนทั้งระดับนานาชาติและระดับท้องถิ่นต่างมุ่งพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรในจังหวัดตามเส้นทางแม่น้ำศรีพอก (Sre Pork) และแม่น้ำศรีसान (Sresan River) โครงการพัฒนาหลัก ๆ จะเน้นไปที่การพัฒนาชุมชน การพัฒนาด้านสาธารณสุข และการพัฒนาด้านการศึกษา (Gunilla Riska) ตัวอย่างเช่น

CIDSE เป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เพื่อการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ยากไร้แบบยั่งยืน โดยการพัฒนาแบบการใช้ชุมชนเป็นฐาน และพยายามจัดโครงการเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์การพัฒนาเอกชนในระดับท้องถิ่น

Health Unlimited ทำโครงการรณรงค์เรื่องสุขอนามัยพื้นฐานให้กับจังหวัดรัตนคีรี ซึ่งในโครงการจะประกอบไปด้วย เรื่องสุขภาพชุมชน ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพ และสร้างเสริมการทำงานของหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดรวมถึงการจัดการฝึกอบรมด้านสาธารณสุขให้แก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัด

รายชื่อองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดรัตนคีรี

องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (International NGOs)

- CIDSE- Coopération International pour le Développement et la Solidarité
- Voluntary Services Overseas
- World Concern International
- Catholic Office for Emerge Relief and Ref.
- Health Unlimited
- International Resources for impr. of Sight
- Community Forestry Alliance for Cambodia (CFAC)

องค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น (Local NGOs)

- ADHOC - The Cambodian Human Rights & Development Association
- ICC - International Cooperation Cambodia
- NTFP - Non Timber Forest Products Project
- Welt Hunger Hilfe

องค์กรพัฒนาจากภาครัฐ (Government Agency)

- Health Net International / Ministry of Health
- Partnership for Local Governance UN-Donor Support to the Royal Government of Cambodia's Seila Program
- BPAMP-Biodiversity and Protected Areas Management Project / Ministry of Environment

ปัญหาความขัดแย้งเริ่มมีความรุนแรงมากขึ้น เมื่อองค์กรพัฒนาจำนวนมากต้องการเข้าไปปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีมาแต่ดั้งเดิมให้เข้ากับระบบความทันสมัยภายในกรอบนโยบายการสร้างความเป็นชาติ (nation-building) ทั้งด้านความเป็นอยู่ การศึกษา สุขภาพ ศาสนา และเศรษฐกิจโดยการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ และการเสนอแนวทางการใช้ชีวิตแบบ

ใหม่ๆ ให้กับชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่ใช้แนวทางการสื่อสารที่มีลักษณะการใช้คำสั่งจากผู้มีอำนาจ เข้าไปชมชูให้ชาวบ้านปฏิบัติตาม

เกิดการไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงขึ้นด้านหนึ่งของหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันอีก ด้านหนึ่งก็ยอมรับเอาการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เข้ามาจนเกินขอบเขต กลายเป็นปัญหาขัดแย้งที่ นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นปัญหาที่เกิดระหว่างคนภายในชุมชนเองและเป็น ปัญหาที่เกิดระหว่างคนในชุมชนกับนักพัฒนาจากภายนอก

การนำความคิดใหม่เข้าไปผสมผสานกับความคิดเก่าเพื่อให้เกิดความ เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างเหมาะสมนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายที่ทุกคนจะสามารถทำได้ การสร้าง ความคิด ความเข้าใจร่วมกันทั้งสองฝ่ายจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทั้งฝ่ายความคิดใหม่คือ ฝ่ายนักพัฒนา และฝ่ายความคิดเก่าคือฝ่ายชาวบ้านที่มีวิถีดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมมายาวนาน

Alfonso Gumucio Dagron (2001) ได้รวบรวมการโครงการด้านการพัฒนาว่า 50กรณีศึกษาในกลุ่มประเทศละตินอเมริกาและได้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาแบบให้ประชาชนมี ส่วนร่วมเป็นทางออกที่ดีที่สุดที่จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งลงได้ นอกจากนี้ ปาริชาต สถาปัตตา นนท์ (2547) ได้สรุปถึงแนวทางการพัฒนาชุมชนและสังคมแบบร่วมสมัยว่าเป็นการเน้นการสร้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) โดยเฉพาะการระดมพลังความร่วมมือ (mobilization) จากบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนและสังคม (stakeholders) เป็น การแก้ปัญหาและการพัฒนาแบบยั่งยืน เนื่องจากประชาชน หรือชาวบ้านได้เป็นผู้กำหนดปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกับนักพัฒนา ทำให้เข้าถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงและหาแนวทางแก้ไข ที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมชุมชน โดยเน้นการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน รวมถึง ความสามารถของชาวบ้านในการเรียนรู้เพื่อพึ่งพาตนเอง(รุ่งรัตน์ ชัยสำเริง,2547)

อย่างไรก็ตามการจะประสานเชื่อมความคิดเข้าด้วยกันได้นั้น จำเป็นต้องอาศัย ตัวกลางหรือผู้ที่มีความสามารถในการออกแบบกระบวนการสื่อสารและขับเคลื่อนกิจกรรม ทั้งหลายเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร กระตุ้นการแสดงความคิดเห็นแบบ สองทางอย่างสมดุลและสะท้อนปัญหาที่แท้จริงออกมาเพื่อหาแนวทางแก้ไขที่รับได้ทั้งสองฝ่าย ซึ่ง ผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวก็คือวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) นั่นเอง

เพราะฉะนั้นวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) จึงเป็นผู้ดึงพลังความคิดของทั้ง นักพัฒนาและชาวบ้านมาเชื่อมต่อกัน เพื่อสร้างการตัดสินใจและการลงมือปฏิบัติ ร่วมกัน ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนและ ผลักดันให้โครงการพัฒนาต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จ

งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการศึกษาถึงคุณลักษณะของวิทยากรกระบวนการว่ามี คุณลักษณะอย่างไร กระบวนการสื่อสารและกลยุทธ์การสื่อสารมีลักษณะอย่างไร รวมถึงปัจจัยที่มี ผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารกับชาวบ้าน เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งในพื้นที่อื่น รวมทั้ง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงประสิทธิภาพของนักการ สื่อสาร ให้มีความรู้ความเข้าใจในงานด้านการอำนวยความสะดวกให้แก่โครงการพัฒนาและ เรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างกิจกรรมตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ปัญหาคำวิจัย

1. วิทยากรกระบวนการมีคุณลักษณะอย่างไร
2. กระบวนการสื่อสารและกลยุทธ์การสื่อสารของวิทยากรกระบวนการใน การสื่อสารกับชาวบ้านมีลักษณะอย่างไร
3. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารกับชาวบ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงคุณลักษณะของวิทยากรกระบวนการ
2. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารและกลยุทธ์ในการสื่อสารกับชาวบ้าน ของวิทยากรกระบวนการ
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารกับชาวบ้าน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะการสื่อสารของวิทยากรกระบวนการที่กำลัง ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในองค์การเพื่อการพัฒนาในโครงการพัฒนาชุมชนในจังหวัดรัตนคีรี ประเทศ กัมพูชา ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ เดือน มิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ. 2548

นิยามศัพท์

วิทยากรกระบวนการ (Facilitator) หมายถึง ผู้ที่ออกแบบกระบวนการสื่อสาร เพื่อทำการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของโครงการพัฒนาชุมชนไปสู่ชาวบ้าน และขับเคลื่อนกิจกรรมที่องค์การพัฒนาทำร่วมกับชาวบ้าน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกระตุ้มการแสดงความคิดเห็นแบบสองทาง รวมทั้งเป็นผู้รวบรวมสรุปประเด็นความคิดที่ได้จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ อีกด้วย

คุณลักษณะของวิทยากรกระบวนการ หมายถึง คุณสมบัติต่าง ๆ ทางด้านการสื่อสารของวิทยากรกระบวนการ ที่เป็นคุณสมบัติที่ช่วยส่งเสริมให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ อันได้แก่ คุณสมบัติด้านการสื่อสารเชิงวัจนะ และคุณสมบัติด้านการสื่อสารเชิงอวัจนะ ซึ่งพิจารณาจาก

- คุณสมบัติด้านการสื่อสารเชิงวัจนะ
 1. สภาพแวดล้อมของภาษา
 2. ท่วงท่าลีลาของวัจนภาษา
 3. การสื่อความหมายของถ้อยคำ
- คุณสมบัติด้านการสื่อสารเชิงอวัจนะ
 1. รูปลักษณ์และการแต่งกาย
 2. พฤติกรรมของเสียง
 3. อากัปกิริยาท่าทาง
 4. การแสดงออกทางใบหน้า

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดความคิด คำพูด ความรู้สึก และการให้ความรู้ตลอดจนข้อมูลข่าวสารในรูปแบบวัจนภาษาและอวัจนภาษา ได้แก่ สีหน้า ท่าทาง แววตา น้ำเสียง การสัมผัส ไปยังบุคคลอื่น และบุคคลนั้นสามารถรับรู้และเข้าใจความหมายของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี

ความสำเร็จ หมายถึง การที่ชาวบ้านยอมรับฟัง และร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างมีความรู้ความเข้าใจดีเกี่ยวกับเนื้อหาที่วิทยากรกระบวนการนำเสนอ รวมถึงการที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกับวิทยากรกระบวนการจนถึงสุดกระบวนการทำงานของโครงการพัฒนา

โครงการพัฒนาชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านสาธารณสุข คุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคม

ชาวบ้าน หมายถึง คนเผ่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษ ได้แก่ ชาวเขมร ชาวตำปวน ชาวจราย ชาวกรัง ชาวบราว

ขแมร์ หมายถึง คนที่มีเชื้อชาติกัมพูชา และชื่อที่ใช้เรียกภาษาราชการของประเทศกัมพูชา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจถึงคุณลักษณะของวิทยากรกระบวนการ
2. เข้าใจวิธีการและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี
3. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงประสิทธิภาพของนักการสื่อสารให้มีความรู้ความเข้าใจในงานด้านการอำนวยความสะดวกให้แก่โครงการพัฒนาและเรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย